

AKADEMİK YÜKSELTİLMELER VE ATANMALARDA KOLAY BİR SUÇ İSNADI: ETİK İHLALLER

Mehmet Karataş^{1,a}

¹ Necmettin Erbakan Üniversitesi, Fen Fakültesi, Biyoteknoloji Bölümü, Konya, Türkiye

E-posta: mkaratas@erbakan.edu.tr

(Geliş tarihi: 14 Mart 2023; Kabul tarihi: 06 Mayıs 2023)

a: ORCID 0000-0001-8803-0017

Sayın Editör,

Son yıllarda akademik yükseltilmeler ve atanmalarda etik ihlal isnadlarında bir artış görülmektedir. Bu mektubu, bu konunun önemini vurgulamak üzere yazıyorum.

Bilindiği gibi, akademik personelin yükseltme ve atama işlemleri, 2547 sayılı Yükseköğretim yasası [1] ve ilgili mevzuatların diğer maddelerine göre yapılmaktadır.

2547 sayılı Kanun'a göre, öğretim üyeleri; yükseköğretim kurumlarında çalışan Doktor Öğretim üyesi, doçent ve profesörlerdir. Öğretim üyeliğine atanma, kadro ilânıyla başlayıp rektör tarafından yapılan atama ile tamamlanan idarî bir süreçtir [2].

Akademik yükseltilmeler ve atanmalarla ilgili işlemler için oluşturulan jüri üyelerinin görevlerinin farklılık arz etmesi işin niteliği gereğidir [3].

Akademik unvanlarla ilgili oluşturulan jürilerin görevi, adayın alanıyla ilgili bilimsel yeterliliğinin ve yetkinliğinin tespitini etmektir.

Öğretim Üyeliğine Yükseltilme ve Atanma Yönetmeliği'ne göre [4], jüri üyeleri tarafından hazırlanan raporlarda, adayların bilimsel veya sanatsal nitelikleri ve çalışmaları değerlendirilir, yöneticilik, yapıcılık ve geliştiricilik özellikleri ile bilim ve sanat insanı yetiştirme konusundaki çabaları ayrıntılı olarak belirtilir.

Her iki durum içinde oluşturulan jüri üyelerinin ilgili makam ve kurullardan bağımsız olarak değerlendirme yapması gerekir. Ancak tam bu noktada zaman zaman idari bir yönlendirme ve/veya jüri üyelerinden kaynaklanan adaletsiz, hukuksuz ve yersiz etik ihlal iddiaları gündeme gelebilmektedir.

Türkiye Bilimler Akademisi Bilim Etiği Komitesi (2002) bilimsel yayınların güvenilirliği ve bilimsel sürecin işleyişi konusunda son 20 yılda sıkıntı ve kaygıların arttığını belirtmektedir. Aynı komite hazırladığı raporda bunun nedenlerini bilim insanlarının arasındaki rekabete, yayın sayısının bilimsel başarı ölçütü olarak görülmesine ve araştırma sayısındaki artışla birlikte etik sorunların buna paralel olarak çoğalmasına bağlamaktadır. Raporda ayrıca bilim insanlarının sorumluluklarına da değinilmekte; gerekli mesleki standartlara sahip olmanın, araştırma süresince dürüst ve açık olmanın yanı sıra aynı konuda araştırma yapan kişilerin katkılarını belirtmenin gereği vurgulanmaktadır [5].

Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinde [6] ikinci bölüm "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler" başlığı, Madde 4, fıkra 1 ve 2'de aşağıdaki gibi açıklanmıştır.

Madde 4 - (1) Bilimsel araştırma ve yayın etiğine aykırı eylemler şunlardır:

a) İntihal: Başkalarının özgün fikirlerini, metotlarını, verilerini veya eserlerini bilimsel kurallara uygun biçimde atıf yapmadan kısmen veya tamamen kendi eseri gibi göstermek,

b) Sahtecilik: Bilimsel araştırmalarda gerçekte var olmayan veya tahrif edilmiş verileri kullanmak,

c) Çarpıtma: Araştırma kayıtları veya elde edilen verileri tahrif etmek, araştırmada kullanılmayan cihaz veya materyalleri kullanılmış gibi göstermek, destek alınan kişi ve kuruluşların çıkarları doğrultusunda araştırma sonuçlarını tahrif etmek veya şekillendirmek,

ç) Tekrar yayım: Mükerrer yayınlarını akademik atama ve yükseltmelerde ayrı yayınlar olarak sunmak,

d) Dilimleme: Bir araştırmanın sonuçlarını, araştırmanın bütünlüğünü bozacak şekilde ve uygun olmayan biçimde parçalara ayırıp birden fazla sayıda yayımlayarak bu yayınları akademik atama ve yükseltmelerde ayrı yayınlar olarak sunmak,

e) Haksız yazarlık: Aktif katkısı olmayan kişileri yazarlar arasına dâhil etmek veya olan kişileri dâhil etmemek, yazar sıralamasını gerekçesiz ve uygun olmayan bir biçimde değiştirmek, aktif katkısı olanların isimlerini sonraki baskılarda eserden çıkartmak, aktif katkısı olmadığı halde nüfuzunu kullanarak ismini yazarlar arasına dâhil ettirmek,

(2) Diğer etik ihlal türleri şunlardır:

a) Destek alınarak yürütülen araştırmalar sonucu yapılan yayınlarda destek veren kişi, kurum veya kuruluşlar ile bunların katkılarını belirtmemek,

b) Henüz sunulmamış veya savunularak kabul edilmemiş tez veya çalışmaları, sahibinin izni olmadan kaynak olarak kullanmak,

c) İnsan ve hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalarda etik kurallara uymamak, yayınlarında hasta haklarına saygı göstermemek,

ç) İnsanlarla ilgili biyomedikal araştırmalarda ve diğer klinik araştırmalarda ilgili mevzuat hükümlerine aykırı davranmak,

d) İncelemek üzere görevlendirildiği bir eserde yer alan bilgileri eser sahibinin açık izni olmaksızın yayımlanmadan önce başkalarıyla paylaşmak,

e) Bilimsel araştırma için sağlanan veya ayrılan kaynakları, mekânları, imkânları ve cihazları amaç dışı kullanmak,

f) Dayanaksız, yersiz ve kasıtlı olarak etik ihlal isnadında bulunmak,

g) Bilimsel bir çalışma kapsamında yapılan anket ve tutum araştırmalarında katılımcıların açık rızasını almadan ya da araştırma bir kurumda yapılacaksa ayrıca kurumun iznini almadan elde edilen verileri yayımlamak,

h) Araştırma ve deneylerde, hayvan sağlığına ve ekolojik dengeye zarar vermek,

ı) Araştırma ve deneylerde, çalışmalara başlamadan önce alınması gereken izinleri yetkili birimlerden yazılı olarak almamak.

i) Araştırma ve deneylerde mevzuatın veya Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerin ilgili araştırma ve deneylere dair hükümlerine aykırı çalışmalarda bulunmak.

j) Araştırmacılar ve yetkililerce, yapılan bilimsel araştırma ile ilgili olarak muhtemel zararlı uygulamalar konusunda ilgilileri bilgilendirme ve uyarma yükümlüğüne uymamak,

k) Bilimsel çalışmalarda, diğer kişi ve kurumlardan temin edilen veri ve bilgileri, izin verildiği ölçüde ve şekilde kullanmamak, bu bilgilerin gizliliğine riayet etmemek ve korunmasını sağlamamak,

l) Akademik atama ve yükseltmelerde bilimsel araştırma ve yayınlara ilişkin yanlış veya yanıltıcı beyanda bulunmak,

Etik ihlal isnadları, son yıllarda sürekli artan bir şekilde bilim dünyasının gündemine girmiştir. Hatta doçentlik yükseltmelerinin bir döneminde binlerce kişiyi ilgilendiren etik ihlal süreçleriyle adayların maruz kaldığı durumlar konuşulmuştur.

Dayanaksız, yersiz ve kasıtlı etik ihlal isnadlarının yapılma nedenleri şunlar olabilmektedir:

1-Akademik Kıskançlık

Akademisyenlik kıskançlık katsayısının yüksek olduğu mesleklerden birisidir. Akademisyenler, mesleki kıskançlığı nedeniyle duygularına mağlup olabilmekte ve yeni açılımlara, birimlerinde yeni yükseltme ve atanmalara karşı gelebilmektedirler.

2-İdarenin husumeti

Üniversite yönetimleri özellikle rektör ve diğer idari değişimlerden sonra, kendilerine rakip gördükleri kişi ya da kişilerle ilgili etik ihlal soruşturmaları yürütebilmekte ve haksız rekabet ortamı oluşturabilmektedirler.

3-Akademik yükseltme ve atanmalarda bir kadroya birden çok başvurunun yapılması

Bu tür durumlarda idare taraflı jüri üyesi oluşturabilmektedir. Jüri üyeleri istenilen adayın atanabilmesi için adayların bilimsel dosyasının objektif değerlendirilmesi konusunda duyarlı ve akademik bir tavır sergileyememektedir.

4-Bölüme / anabilim dalına öğretim elemanı için ilan edilen kadroya istenmeyen bir adayın başvurusu

Bölüm ve anabilim dalı başkanları kendi birimlerine alınacak adaylarla ilgili bilgi ve yetki sahibi olmadığı durumlarda ilan edilen kadro şartlarını tamamlayan adaylar için haksız ve yersiz etik ihlal isnadında bulunabilmektedir. Bu durumda da, etik inceleme, soruşturma süreçleri çok uzun olduğu ve muğlak değerlendirmeler yapıldığı için şartları tamamlayan aday atanamamaktadır.

Akademisyenlerin yükseltme ve atanma aşamalarında görev alan tüm akademik kurul ve jüri üyelerinin bilimsel düşünceyi esas alması ve akademik etik davranışlara uyması bir zorunluluktur. Etik ihlal isnadları yeterli delil varsa yapılmalı ve adayların mağdur olmasına neden olunmamalıdır.

Akademik yükseltmeler ve atanmalarda jüri üyeleri, adayların bilim alanında uzman olmalı ve Üniversitelerarası kurul ile üniversitelerin YÖK tarafından onaylanmış atanma ve yükseltme ölçütlerine göre değerlendirmeyi gerçekleştirmelidirler.

Bilim alanına uygun olmayan jüri üyelerinin öğretim elamanı atanma ve yükseltmelerde görev alması hem yasal hem de etik değildir.

Etik ihlal süreçlerine maruz kalan akademisyenler idari mahkemelere başvurumaktadırlar. Mahkeme sonuçları olumlu bile olsa yaşanan süreç akademisyenleri üniversitelerinden soğutmakta ve akademisyenler bilimsel çalışmalarında motivasyonlarını kaybetmektedirler.

Adaletsiz, hukuksuz ve kasıtlı etik isnadları dahil hangi gerekçelerle olursa olsun, bilim insanlarının meslektaş konumundaki araştırmacılara akademik zorluklar çıkarması kabul edilemez.

Hal böyleyken etik ihlal isnadı nedeniyle yaşanan psikolojik sıkıntılar bu duruma maruz kalan insanların hayat kalitesini düşürmekte ve yaşama sevincini azaltmaktadır.

Etik ihlal isnadında bulunmak, ilgili mevzuatlarda diğer etik ihlal türleri arasında ifade edilmektedir. Elbette bu akademik zorbalığı önlemede öncelikle en büyük görev idareye düşmektedir.

Sonuç olarak, Akademik yükseltmeler ve atanmalarda hukuksuz, yersiz etik ihlal isnadında bulunan jüri üyeleri hakkında idare tarafından yasal işlem yapılmalı, eğer isnat edilen etik ihlal dayanaksız, yersiz ve kasıtlı ise aynı ihlalin karşılığı ile cezalandırılmalı ve hukuki açıdan da maddi, manevi tazminat yaptırımına hükmedilmelidir. Saygılarımla.

KAYNAKLAR

- [1] <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2547.pdf>
- [2] Tekinsoy, M. A. ve Mısır, M. B. (2012), “Öğretim Üyeliğine Atanma Sürecinin Başlangıcı, Ek Koşullar ve Jüri Raporları”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Sayı: 61/1, Ankara.
- [3] Danıştay 5. Daire Kararı, Karar Tarihi: 17.03.1987, Esas: 1986/1685, Karar: 1987/405
- [4] <https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=24672&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeligi&mevzuatTertip=5>
- [5] Türkiye Bilimler Akademisi Bilim Etiği Komitesi (2002). Bilimsel araştırmada etik ve sorunlar. ISBN: 975-8593-12-9, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları. Ankara,
- [6] Yükseköğretim kurumları bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesi (2016). <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Kurumsal/mevzuat/bilimsel-arastirma-ve-etik-yonetmeligi.aspx>